

Pavla Horská

Cikánská rodina a příbuzenství

Lenka BUDILOVÁ, Marek JAKOUBEK (eds.), .Ústí n. L., Dryada, nakladatelství Vlasty Králové a Katedra antropologie Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni 2007

Nestane se často, aby zpráva o vědeckém výzkumu romské problematiky v české vysokoškolské instituci byla zpřístupněna na knihkupeckém trhu způsobem, jaký nabídli dva čeští badatelé Západočeské univerzity. Lenka Budilová a Marek Jakoubek nejen že uveřejnili v knize *Cikánská rodina a příbuzenství* zprávu o svých výzkumech včetně vědeckého aparátu: tedy s poznámkami o užití literatury, s odborně zpracovanými grafy apod. K více než 60 stranám svého textu připojili na více než 100 stranách ještě 10 převážně z angličtiny přeložených výzkumných zpráv týkajících se problematiky cikánské rodiny v Anglii (Judith Okely), ve Španělsku (Teresa San Román, Elisa Martin, Juan F. Gamella, Paloma Gay y Blasco), na Slovensku (Arne B. Mann, Emília Horváthová), v Bulharsku (Elena Marušiaková), nebo některých speciálně vybraných otázek této problematiky: *Sociální struktury v romských skupinách* (Lev Čerenkov a Stéphane Laederich), *Cikáni. Příbuzenská terminologie a cena za nevěstu* (Werner Cohn), *Cikánské manželství paruímos a cena za nevěstu* (Patrick Williams).

Je nasnadě, že shromáždění textů k romské otázce v podobě, jak se oběma českým badatelům podařilo, představovalo nemalý problém. Jen samo objasnění, za jakých okolností čeští autoři užívají názvů Cigán a kdy Rom, že název Cikán považovali jejich informátoři za pejorativní apod., vyžadovalo hlubší analýzu dané otázky. Vzhledem k tomu, že většina studií ve sborníku nebyla původně napsána česky, nýbrž anglicky, bulharsky či slovensky, bylo třeba vysvětlit, jaké důvody vedly vydavatele, že nejčastěji volili v překladu do češtiny ekvivalent anglického či španělského názvu slova Cikán. Většina ze

zahraničních studií zaujaly stanovisko podobné názoru Wenera Cohna (str.193): „Cikánské slovo *Rom* znamená manžel, Cikán nebo člověk. Ovšem kategorie „člověk“ tak, jak je užívána v angličtině, nemá v cikánském jazyce přesný ekvivalent.“

Pouze však u studie Budilové a Jakoubka může badatel obeznámený se stavem bádání v Čechách posoudit hloubku záběru a rozhledu po dosavadním vývoji pojednávané otázky. Pro českého i slovenského badatele považuji za velmi přínosné, že editoři sborníku nejen vybrali a přeložili zajímavé výsledky výzkumů o endogamii a exogamii v cikánských komunitách anglických, severoamerických, španělských či bulharských, ale že věnovali pozornost i řadě otázek společných pro analýzu cikánského problému v dnešní tzv. západní civilizaci. Inspiraci, kterou editoři sborníku z těchto zahraničních studií čerpali, velmi bohatě uplatnili ve studii vlastní o poměrech v českých zemích a na Slovensku. Považuji za cenné, že sborník zařazením velké úvodní studie Budilové a Jakoubka získal na významu nejen odborným rozbořem mnohaletého antropologického výzkumu, nýbrž se stal i posud dost vzácnou příležitostí k srovnání výsledků výzkumů českých a mezinárodních. Domnívám se, že právě srovnání se studii o případech endogamie a tzv. výměnných příbuzenských sňatcích u severoamerických či španělských Cikánů upevnilo přesvědčení Budilové a Jakoubka o nutnosti zahrnout romantické představy některých českých etnografů o jakési vyběžené cikánské velkorodině a studovat rodinné struktury na základě odborně prováděných lokálních sond, schopných rozlišovat skutečnost od představ většinového obyvatelstva o Romech nebo Romů o sobě samotných. Srovnáním s poměry v západoevropských zemích se totiž nabízí nejen srovnání se způsoby společenské segregace romské menšiny v různých kulturních areálech, nýbrž i pátrání po příčinách endogamie v romských komunitách. Ta totiž nemusí být jen výsledkem nedostatku vhodných manželských partnerů v nejbližším okolí, nýbrž i pozůstatkem původní role výměny darů mezi rodinami ženicha a nevěsty jako veřejného důkazu prestižního postavení v komunitě jak otce nevěsty, který byl ženichem obdarován, tak ženicha, který si mohl dovolit významný dar dát. I když české výzkumy se nesetkávají s otázkou daru za nevěstu v cikánských tradicích, alespoň Budilová a Jakoubek o ní nemluví, nemůžeme patrně zcela vyloučit, že zmiňované sňatky „pre čeranki“ (str. 46) mohou být pozůstatkem symboliky daru za nevěstu, ovšem ve formě výměny vzájemných nároků mezi spřízněnými rodinami.

Dík inspiraci ze zahraničních studií, ve sborníku uveřejněných, studie Budilové a Jakoubka se soustřeďuje k sociálně antropologickému či sociologickému pojednání rodiny dnešních Romů a poněkud zanedbává rozměr historický. Ten se objevuje nejvýše tu a tam v poznámce, že určité příbuzenské struktury vytvořené endogamními tendencemi romské rodiny pocházejí z „předválečné doby“ apod. Studie o zahraničních Romech postupují podobně, ba je v nich historický přístup k problému ještě více potlačen. Dokonce ani žádný z autorů si neklade otázku, nakolik romské tradiční postoje k rodinným zvykům, povinnostem a závazkům španělských, anglických či severoamerických Romů jsou způsobeny endogamní rodinou a nakolik odrážejí staré, dnes již opuštěné postoje většinové

populace. Domnívám se, že studie Budilové a Jakoubka přichází s několika i ve srovnání se zahraničními studii originálními zjištěními o rodinné koexistenci českých a slovenských Romů založené na příbuzenských svazcích. Je ovšem třeba počítat s tím, že Budilová a Jakoubek se podnětností svých výzkumů dostávají mezi seriózní badatele ostatních humanitních věd a musejí tedy očekávat jejich připomínky, například ze strany demografů, zvyklých pracovat s tzv. „tvrdými“ daty demografické statistiky. Rozdíly v naději na dožití u romské a neromské populace nesporně čekají na objasnění. Vydavatelé sborníku jsou si toho vědomi a odkazují na pokusy o studium romské problematiky u českých demografů, nanejvýš na práci Květy Kalibové. Podobně i české sociologické studie o rodině jsou si vědomy požadavků studia romské problematiky, i když zatím příliš nepokročily v poznávání vztahů v rodinných strukturách Romů, zejména hypotéz o odlišném pojetí rodiny a domácnosti u Romů a u většinové populace. Tím více lze uvítat pokus Budilové a Jakoubka o srovnání se zahraničními výzkumy, jež ukazují trochu jinou cestu studia cikánské rodiny, než na kterou jsme u českých badatelů většinou zvyklí.

Prezentace knihy vydané Budilovou a Jakoubkem, k níž i fotografie pořídil badatel o romské otázce (Tomáš Hirt), jistě vzbudí pozornost nejen odborných, nýbrž také laických čtenářů. I ti naleznou, zejména v zahraničních příspěvcích, pro sebe zajímavé stránky. Rozhodně si odnesou z četby větší důvod k zamyšlení nad romskou otázkou, než jim poskytují novinové články většinou psané bez odborné erudice. Nicméně celkový dojem z publikace o cikánské rodině může nejlépe posoudit především čtenář hlouběji obeznámený s obecným antropologickým výzkumem. Tomu neujde předně zjištění, že čeští autoři postupovali kvalifikovaně se znalostí mezinárodní problematiky i dosavadní odborné literatury, zároveň však též konstatování, že odborná literatura o romské rodině má ještě mnohá bílá místa v důsledku nedostatku základního výzkumu, a to jak u nás, tak i v zahraničí.

Lenka BUDILOVÁ & Marek JAKOUBEK (eds.), Ústí nad Labem, Dryada, nakladatelství Vlasty Králové a Katedra antropologie Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni 2007, 207 str., 1 příl., ISBN 978-80-87025-11-6.